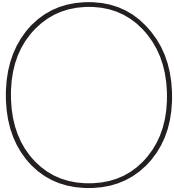

143 yıllık tıp derneği: Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye

Prof. Dr. Ayten Altıntaş

Tokat'da doğdu. İlk ve orta öğretimini Konya'da, yüksek öğrenimini 1966-1970 yıllarında İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde tamamladı. Aralık 1975'de Prof. Dr. Bedii N. Şehsuvaroğlu'nun yanında tıp tarihi çalışmalarına başladı. Hocasının vefatı üzerine Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Prof. Dr. Emine M. Atabek'in kürsüsüne geçti. 1982 yılında doktor, 1988'de doçent, 1996 yılında profesör unvanını almıştır. Çalışmalarında tıp tarihi ve tıp etiği alanlarında yoğunlaşmış, Türk tıp eğitimi ve Osmanlı tıbbında tedavi konusuna ağırlık vermiştir. Ders notlarının dışında 130 araştırma makalesi, 5 kitabı vardır. Türk Tıp Tarihi Kurumu ve Uluslararası Tıp Tarihi Kurumu üyesidir. Halen İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı öğretim üyesi olan Dr. Altıntaş, evli ve iki çocuk annesidir.

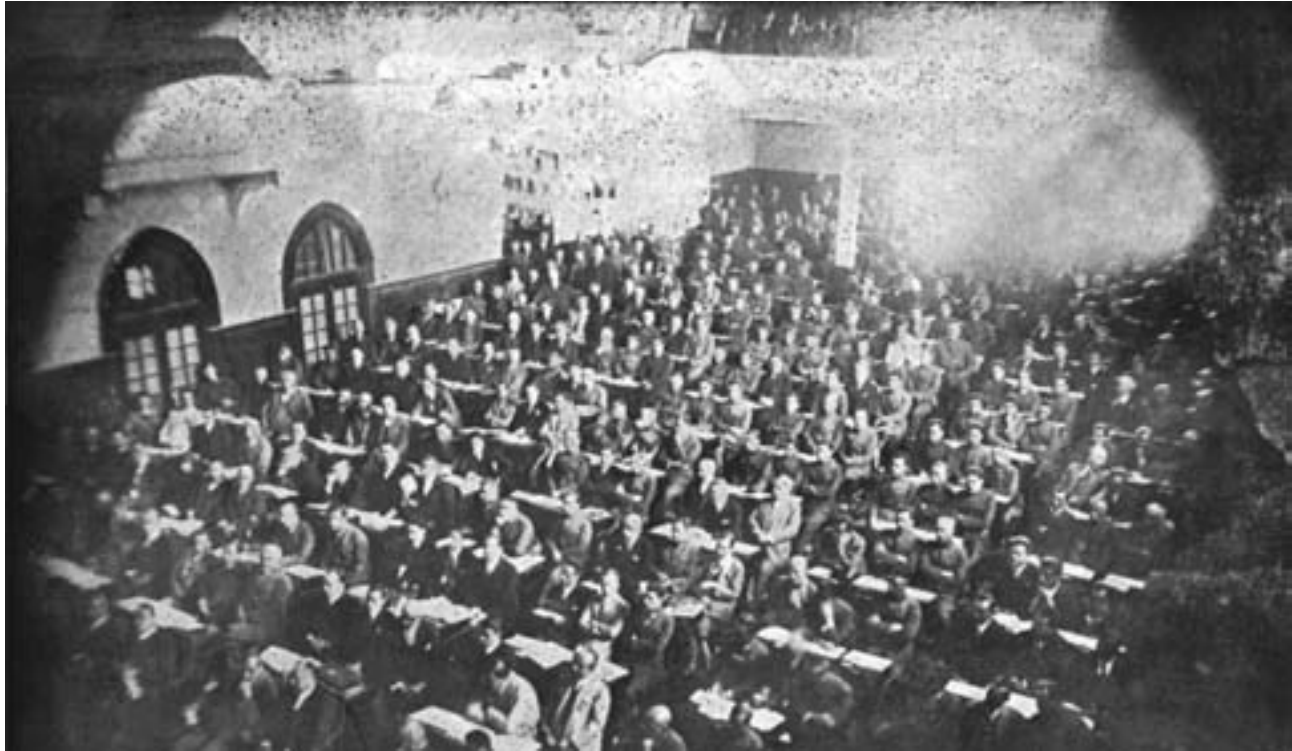

Osmanlı Devleti'nde hekimlerin Batılı anlamda dernekleşmeleri 19. yüzyılda olmuştur. Bu anlamda ilk kurulan dernek 1855 yılında "Cemiyet-i Tıbbiye-i Şâhâne"dir. Bu tıp derneği Kırım Harbi sebebiyle İstanbul'da bulunan İngiliz ve Fransız hekimlerinin ara-

larında bilimsel toplantı ve çalışmalar yapabilmeleri için yapılandırılmış olup ilk toplantılarını 15 Şubat 1856'da yaptılar. İngiliz Hastanesi hekimlerinden Dr. Pincoffs'un altı aylık çalışması sonucunda kurulan bu derneğin 39 yabancı kurucu üyesi vardı. Bu makalede bahsedeceğim dernek ise Osmanlı Devleti'nde bu dernekten 10 yıl kadar sonra kurulan ikinci dernek olup "Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye" adıyla 3

Mart 1867'de kurulmuş ilk Milli Tıp derneğimizdir.

Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye, tıp eğitiminin Türkçeye geçmesi için büyük mücadele veren bir grup Tıbbiyeli tarafından kurulmuştur. Bu cemiyet, Tıbbiye'nin en idealist hocalarının fiilen katıldığı ve görev yaptığı bir kurumdu. Zamanla Türkiye'nin her yerinden hekimlerin katıldığı ve Türkiye'nin sağlık politikasına şekil veren

milli kongreleri düzenleyen, tıp dergileri çıkaran bir dernek olarak yoluna devam etti. Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile ismi "Türkiye Tıp Encümeni", 1966 yılından itibaren de "Türkiye Tıp Akademisi" oldu. 5 yıldır yönetim kurumunda olduğum bu 143 yıllık dernek, çalışmalarına aynı ideal ile devam etmektedir.

Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin kuruluşu

3 Mart 1867 tarihinde Sultan Abdülaziz'in iradesi ile kurulan bu cemiyet, tıp kitaplarının Türkçeye çevrilmesi ve halkı sağlık alanında bilinçlendirme amacını hedeflemişti. Sadarete ve Padişaha sunulan dilekçelerde bu amaç belirtiliyor, cemiyetin nizamnamesinin ilk maddelerinde yer alıyordu. Cemiyet bu önemli hedefe ulaşmak için on yıl boyunca büyük mücadele vermişti. Bu sebeple kuruluşu hazırlayan sebepleri bilmekte yarar var.

Bilindiği gibi çağdaş tıp eğitimimiz 1827 yılında Tıbhâne-i Âmire ile başlamış, bu eğitim hiç ara vermeden ve devamlı kendini yenileyerek bugüne kadar gelmiştir. Türk tıp eğitimi tarihi tabiidir ki 1827 ile başlatılmaz. Tarihinin her döneminde o devre uygun tıp eğitimi yapılıyordu. Fakat bu müesseseler kendini yenileyerek tıp eğitimine devam edememişlerdi. 1827 yılında başlayan ve süreklilik taşıyan tıp eğitimimiz gelişerek devam ederken 1839 Tanzimat hareketleri paralelinde eğitim dili Fransızcaya çevrildi. Bu eğitim Avrupa'da yapılan tıp eğitimlerini esas alıyor, Fransızca dili ile eğitim yapıyor, o dildeki kitapları takip ediyordu. Burada başarılı olan öğrenciler Avrupa tıp fakültesi öğrencileri ile aynı sınavlara giriyor ve aynı başarıyı gösteriyorlardı. Fakat sorun kalite değil sayı meselesinde idi. Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'den mezun hekimler o kadar

az oluyordu ki Osmanlı Devleti'nin hiçbir müessesine hizmet verilemiyordu. Devlet kayıtlarına göre ortalama sene- de 7-8 öğrenci mezun oluyordu. Fransızca tıp eğitimi başlangıcında 6 yıl iken zamanla 9 yıla daha sonra da 10 yıla çıktı. Çok ağır bir tıp eğitimi vardı. 120 askeri öğrenci alınıyor ve 10 yılın sonunda 8 kadar öğrenci mezun olabiliyordu. Osmanlı Devleti'nde tıp eğitimi veren tek müessese olduğu ve devletin hizmet verdiği toprakların genişliği düşünüldüğünde bu mezunların ne kadar yetersiz olduğu anlaşılacaktır.

Türkçe tıp eğitimi mücadelesi

Cemiyetin kurulma sebebi; Osmanlı Devleti'nin tek tıp eğitimi veren bu müessesesinin yeterli hekim yetiştirememesi ve bunun sebebi olan ağır bir Fransızca tıp eğitimi idi. Bunun düzeltilmesi için Türkçe tıp eğitimi yapılabilceğini ispat etmek gerekiyordu. Tıp dilinin Fransızcadan Türkçeye çevrilmesi o tarihte söylenmesi bile çok zor hatta imkânsız bir düşünce idi. Çünkü bu fikir gündeme gelince çok kuvvetli bir karşı görüş ortaya çıkıyordu. Bu görüş; "Türkçe tıp eğitimi yapılamaz." şeklinde idi. Bu fikri savunan büyük çoğunluk, "Türkçenin tıp dili olarak yetersiz olup ancak çarşı pazarda konuşulacak bir dil" olduğunu savunuyorlardı. Bunu ısrarla söyleyen Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne hocaları idi. Hepsisi yüksek derece askeri hekimler olup, dolgun maaşlar alıyor, sarayda ve devletin üst kademelerinde görev yapıyor ve bu düzenin değişmesini istemiyorlardı. İstanbul'daki aydın ve gazetecileri de etkileri altına almışlardı. Mücadele böyle bir ortamda başladı. Tıbbiye öğrencileri bir çıkış noktası bulmak için gizlice toplanıyor, Türkçe tıp terimlerini saptıyor, tercüme yapıyorlardı. Bu gurupta onları destekleyen Tıbbiye idarecileri ve bazı genç hocalar da vardı. Çözüm,

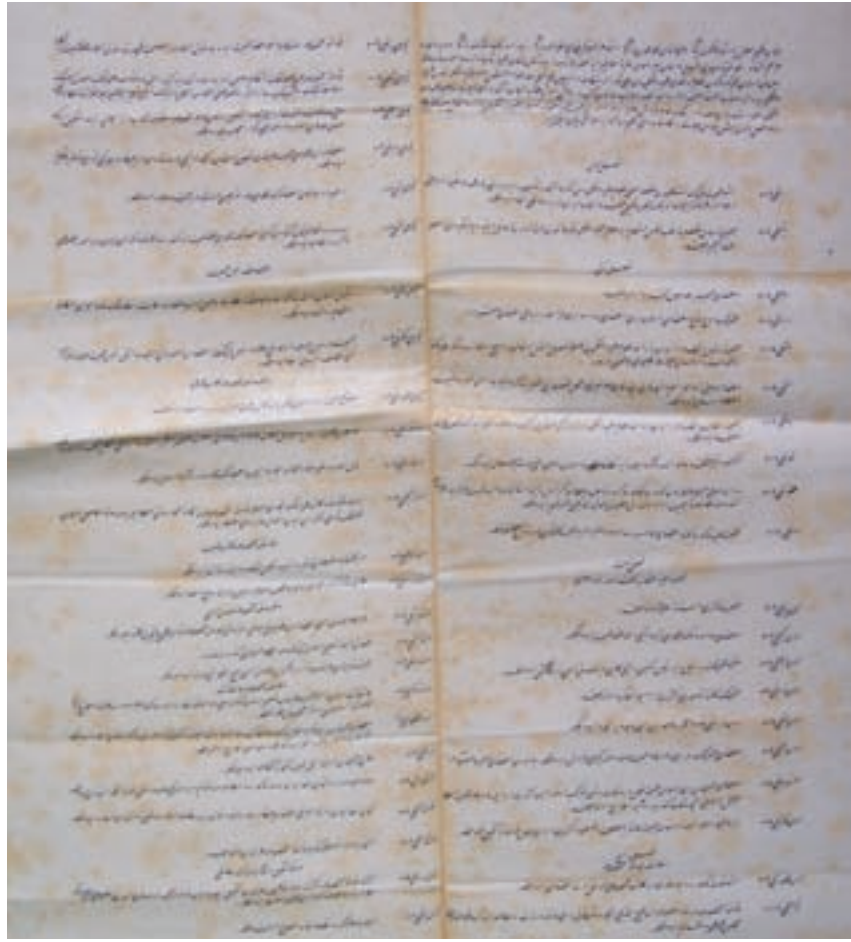
Tıbhâne-i Âmire'deki eğitim Avrupa'da yapılan tıp eğitimlerini esas alıyor, Fransızca dili ile eğitim yapıyor, o dildeki kitapları takip ediyordu. Fakat sorun kalite değil sayı meselesinde idi. Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'den mezun hekimler o kadar az oluyordu ki Osmanlı Devleti'nin hiçbir müessesine hizmet verilemiyordu. Devlet kayıtlarına göre ortalama sene- de 7-8 öğrenci mezun oluyordu. Fransızca tıp eğitimi başlangıcında 6 yıl iken zamanla 9 yıla daha sonra da 10 yıla çıktı. Çok ağır bir tıp eğitimi vardı. 120 askeri öğrenci alınıyor ve 10 yılın sonunda 8 kadar öğrenci mezun olabiliyordu.

Mekteb-i Tıbbiye-yi Şahane Nazırı Salih Efendi'nin sadece Türkçe tıp eğitimi yapacak ve taşraya hekim yetiştirecek bir okul kurma teklifi ile geldi. Tıbbiyenin en üst yöneticisi olan Salih Efendi Türkçeleşme için çalışan bu bir avuç Tıbbiyenin destekleri ile 2 Ocak 1867 tarihinde Sultan Abdülaziz'den "Mülki Tıbbiye" kurulması iradesini alır. Aynı gün Sadarete önemli bir tezkire daha gönderir. Bu resmi yazıda tıp fenlerine dair kitapları Türkçeye çevirecek bir cemiyet kurulması teklifini yapar. Bu "Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye"nin resmen kuruluş teklifi idi. Bu teklife cemiyetin nizamnamesi de eklenmişti. Bu teklif Meclis-i Vâlâ'da görüşülmüş, bir mazbata ile Padişaha sunulmuş, 3 Mart 1867 tarihinde de Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin kurulma iradesi çıkmıştır.

Cemiyetin kurucuları ve amacı

Cemiyetin kurucuları öğrenciliğinden beri bu mücadeleyi vermiş olup o tarihte mezun olan Kırımlı Aziz İdris, Hü-

143 yıllık köklü bir tıp cemiyeti olan Türkiye Tıp Akademisi bugün 150 kadar seçkin üyesi ile dernek çalışmalarını yürütmektedir. Yönetim kurulu Prof. Dr. Hüsrev Hatemi (Başkan), Prof. Dr. Asım Cenani, Prof. Dr. Vural Solok, Prof. Dr. Engin Eker, Prof. Dr. Ayten Altıntaş'tan oluşmaktadır. Yönetim kurulu, Türkiye'nin en eski tıp derneğinden biri olup çok önemli hizmetler vermiş olan bu cemiyetin bugün tıp dünyamızdaki yeni yeri için yeniden yapılandırma çalışmalarını başlatmıştır.

Resim: Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin nizamnamesi

seyin Remzi, İbrahim Latif (İbrahim Lütfi), Hüseyin Sabri, Vahit Efendi, Emin Efendiler ve onları destekleyen birkaç hoca idi. Bu grubun çoğu Türkçe tıp eğitimi veren "Mülki Tıbbiye"de hocalığa başladılar ve üç sene gibi bir zamanda tıp derslerinin Türkçe yapılabileceğini ispat ettiler. 1870 yılında da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de dersler Türkçeye geçti. Cemiyet ise kurulduğu andan itibaren hızla çalışmalara başlamıştı. Cemiyet tüzüğünde çok net olarak iki önemli amaç kaydedilmiştir; tıp eğitimi için gerekli olan önemli kitapları Türkçeye çevirmek ve halkın anlayacağı şekilde halka hitap edecek, onları halk sağlığı açısından bilgilendirecek bir dergi yayımlamak. Cemiyet bu amaç altında birleşerek kadrosunu genişletti ve çalışmalarına devam etti. Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane Nazırı Salih Efendi'nin başkanlığında Ahmet Paşa, İbrahim Lütfü Bey, Mehmet Muhtar Efendi, Ahmet Hilmi Bey, Mehmet Nuri Bey, Hüseyin Remzi Bey, Agop Bey (Handanyan), Mehmet Nazif Bey, Mehmet Nedim Bey, Vahit Efendi, Bekir Sıtkı Efendi, Hüseyin Sabri Efendi ve Hacı Arif Efendilerin çalışmaları ile 20 tıp kitabı tercüme edildi ve basıldı. Kırmızı Aziz Bey ve arkadaşları tıp lügatı çalışmalarını başlattı.

Cemiyetin 1867-1897 yılları çalışmaları

Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin yoğun çalışmaları ile ilk Türkçe tıp kitapları yayımlanmaya devam ederken 1873 yılında da ilk tıp sözlüğümüz "Lügat-ı Tıbbiye" basılır. Hemen sonra Fransızca-Türkçe tıp sözlüğünün genişletilmiş ikinci baskısı hazırlanarak "Lügat-ı Tıp" adı ile 1900 yılında II. Abdülhamid'in 25. cülus yıldönümünde yayımlanır. Cemiyet, kitap çalışmalarına devam ederken tıbbi konferansların gereği duyulur ve 1892 yılında "Tıbbi müzakereler" adıyla toplantılar düzenler. Bilimsel olsa da toplantılar yapılmasının mahsurlu olduğu görüşü ile Cemiyet 29 Mayıs 1897 tarihinde II. Abdülhamid'in emri ile kapatılır. Cemiyetin tercüme çalışmaları "Tedkik-i Müellefât Komisyonu" adıyla devam eder, II. Meşrutiyetin ilanı ile yasak kaldırarak çalışmalar tekrar başlar.

1910 yılından cumhuriyete

Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye 12 Aralık 1910 tarihinde Darülfünun Tıp Fakülte Reisi Cemil Paşa'nın başkanlığında toplanmış, yeniden organizasyon yapılmıştı. Bu seçimde; Reis-i evvel Hayrettin Paşa, Birinci reis-i sâni Ziya Nuri Bey, İkinci reis-i sâni Süleyman Numan Bey, Kâtip-i umumî Tevfik Vacit Bey, Kâtip-i hususi Kemal Cenap Bey, Hafız-ı kütüb Mustafa Münif Paşa, veznedar Tevfik Recep Bey olmuşlardı.

Çalışmalarına hızla başlayan cemiyeti savaşlar ve İstanbul'un işgali bekliyordu. 1912-1922 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu savaşlar ve Tıbbiye'nin 5 yıl boyunca İngiliz askerlerinin işgali altında bulunması, Tıbbiye binası içinde çalışan cemiyete zor günler yaşatmıştı. Fakat her şeye rağmen çalışmalara devam edildi ve tıp kitapları yayımlanmaya çalışıldı. Cemiyet bir tıp derneğinin faaliyetlerini yerine getirmek istiyor fakat başaramıyordu. Milli mücadelenin başladığı 1919 yılında Süleyman Numan Paşa tarafından Milli Tıp Kongresi yapılması teklifi yapılmış, cemiyette kabul edilmiş fakat bu kongre ancak 1925 yılında gerçekleşebilmişti.

Türkiye tıp encümeni

Cumhuriyetin ilanından sonra çalışmalarına büyük bir şevkle devam eden cemiyet artık rahatlıkla çalışabilecek bir ortama kavuşmuştu. Cemiyet tıbbî toplantılar, seminerler, kongreler, kitaplar ve süreli yayınlar ile kendini ispat edecektir. Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye, Cumhuriyetin kurulmasından kısa bir süre sonra ismini "Türkiye Tıp Encümeni" olarak değiştirmiş, tüzüğündeki kurucular ve amaç aynen devam etmiştir. Cemiyet, 1925'te ilk milli kongresini gerçekleştirdi. Ankara'da Atatürk'ün himayesinde "Birinci Milli

Türk Tıp Kongresi" düzenlendi. 1 Eylül 1925 günü Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın tezrifleri ve Başvekil İsmet Paşa'nın nutku ile açılan bu kongre, Türkiye Tıp Encümeni'nin kararı ve idare heyetinin organizasyonu ile Ankara'da TBMM Başkanı Kazım Paşa (Karabekir'in) özel izni ile TBMM binasında yapılmıştır. Kongreye yurdun dört bir yanından özellikle İstanbul ve Ankara'dan 592 doktor katılmıştı. Katılımcılar arasında Ankara'dan Dr. Naime Hanım, İstanbul'dan Dr. Hayrünissa Hanım olmak üzere iki kadın hekim de vardı. Doktorlardan başka hiçbir meslek grubunun katılmadığı kongrenin düzenleyicisi ve Birinci Reis'i Müderris Dr. Süleyman Numan Paşa olup kendisi kongrenin yapılışından iki ay önce vefat etmişti.

Milli Türk Tıp Kongreleri

Türkiye Tıp Encümeni 1925-1968 yılları arasında 20 milli tıp kongresi gerçekleştirmiştir. Bunlar; Birinci Milli Türk Tıp Kongresi (1-3 Eylül 1925- Ankara), İkinci Milli Türk Tıp Kongresi (11-13 Eylül 1927- Ankara), Üçüncü Milli Türk Tıp Kongresi (17-19 Eylül 1929- Ankara), Dördüncü Milli Türk Tıp Kongresi (22-24 Eylül 1931- Ankara), Beşinci Milli Türk Tıp Kongresi (20-22 Ekim 1933- Ankara), Altıncı Ulusal Türk Tıp Kurultayı (7-9 Ekim 1935-Ankara), Yedinci Ulusal Türk Tıp Kurultayı (17-19 Ekim 1938-Ankara), Sekizinci Milli Türk Tıp Kongresi (19-20 Ekim 1943- Ankara), Dokuzuncu Milli Türk Tıp Kongresi (21-23 Ekim 1946- Ankara), Onuncu Milli Türk Tıp Kongresi (4-7 Ekim 1948- Ankara), Onbirinci Milli Türk Tıp Kongresi (16-19 Ekim 1950- Ankara), Onikinci Milli Türk Tıp Kongresi (25-29 Eylül 1952- İstanbul), Onüçüncü Milli Türk Tıp Kongresi (27 Eylül- 1 Ekim 1954- İzmir), Ondördüncü Milli Türk Tıp Kongresi (28 Eylül-2 Ekim 1956-İzmir), Onbeşinci Milli Türk Tıp Kongresi (28 Eylül- 2 Ekim 1958- Ankara), Onaltıncı Milli Türk Tıp Kongresi (26-29 Eylül 1960- Ankara), Onyedinci Milli Türk Tıp Kongresi (25-29 Eylül 1962-İstanbul), Onsekizinci Milli Türk Tıp Kongresi (20-23 Eylül 1964 - Ankara), Ondokuzuncu Milli Türk Tıp Kongresi (25-29 Eylül 1966 - İzmir), Yirminci Milli Türk Tıp Kongresi (23-27 Eylül 1968 - İstanbul).

(Türkiye Tıp Encümeni gerçekleştirdiği her kongrenin kitaplarını bastırmıştır.)

Türkiye Tıp Encümeni arşivi

Türkiye Tıp Encümeni, çalışmalarını tıbbi konularda yoğunlaştırdı. Düzenledikleri tıp konferansları devam ederken bu konuda yayın olmadığı fark edilmiş ve bir süreli yayın çıkarma kararı alınmıştır. "Türkiye Tıp Encümeni Arşivi" 1946 yılından itibaren Prof. Dr. Arif İ-

Cemiyet-i Tıbbiye-i, bugünkü adıyla Türkiye Tıp Akademisi'nin başkanlığını şu anda Prof. Dr. Hüseyin Hatemi yapıyor.

met Çetingil başkanlığında yayınlanmaya başlanmış, bu dergi hiç ara vermeden 1965 yılına kadar devam etmiştir. Arşiv senede iki defa yayımlanıyor ve zamanın en önemli hekimlerinin çalışmalarını, yazılarını kapsıyordu. Cemiyetin bilimsel toplantılarında konuşulup tartışılan konular ve İngilizce özetler de yer alıyordu. Cemiyetin merkezi "Etibba Odası" (Cağaloğlu Tabibler Birliği Lokali) olup toplantılar ve derginin idaresi burada yapılıyordu. Bu süreli yayın, cemiyetin isminin Akademi olmasından sonra da "Türkiye Tıp Akademisi Arşivi" ismiyle devam etmiştir. Türkiye Tıp Encümeni 1956 yılında "Umumi Menfaate Hadim Cemiyet"(Kamu yararına çalışan dernek) haline gelmiş, toplum sağlığı konusunda tartışmalar başlatmıştır. Cemiyetin yaptığı kongrelerde ele alınan konular da genellikle toplum sağlığı idi ve Sağlık Bakanlığının sağlık politikasının oluşturulmasında bu çalışmalar yol gösteriyordu.

Türkiye Tıp Akademisi

Cemiyet aldığı kararla 10 Aralık 1966 tarihinden itibaren Türkiye Tıp Akademisi adını almış, çalışmalarına aynı amacı koruyarak devam etmiştir. Tıp dallarının çoğalması ve ihtisas dallarının kendi kongrelerini yapmalarına rağmen Akademi geleneksel kongrelerine devam etmişti. Bunlar; 20-26 Eylül 1970 Bursa, 3 Ekim 1972 Ankara, 24-28 Eylül 1974 İzmir, 29 Eylül-3 Ekim 1976 Antalya, 9-13 Ekim 1978 İstanbul, 3-7 Kasım 1980 Ankara, 25-27 Ekim 1982 Kayseri, 25-27 Ekim 1984 Bursa, 25-29 Ekim 1986 Kıbrıs, 2-5

Ekim 1988 Konya, 12-14 Kasım 1990-İstanbul, 9-11 Kasım 1992 Adana, 1994-Samsun, 18-20 Kasım 1998 İstanbul, 23-25 Kasım 2000 İstanbul, 13 Mart 2003 İstanbul (Sempozyum), 29 Kasım 2004 İstanbul (Panel), 16 Haziran 2006 İstanbul (Toplantı), 10 Ekim 2008 İstanbul (Toplantı).

Akademi son yaptığı toplantılarda "Türkiye Tıp Akademisi'nin Dünü Bugünü", "Türkçe Tıp Dili" konularını ele alarak üyelerini cemiyetin amacı ve hedefi konusunda bilgilendirmiş ve tartışma başlatmıştır. Türkiye Tıp Akademisi ismi 1974 yılında Bakanlar Kurulu kararı ve Cumhurbaşkanı onayıyla resmileşti.

143 yıllık köklü bir tıp cemiyeti olan Türkiye Tıp Akademisi bugün 150 kadar seçkin üyesi ile dernek çalışmalarını yürütmektedir. Yönetim kurulu Prof. Dr. Hüseyin Hatemi (Başkan), Prof. Dr. Asım Cenani, Prof. Dr. Vural Solok, Prof. Dr. Engin Eker, Prof. Dr. Ayten Altıntaş'tan oluşmaktadır. Yönetim kurulu, Türkiye'nin en eski tıp derneğinden biri olup çok önemli hizmetler vermiş olan bu cemiyetin bugün tıp dünyamızdaki yeni yeri için yeniden yapılandırma çalışmalarını başlatmıştır.